

REVOLUCIONARNI NARODNI POKRET U LICI U VRIJEME PROPAS- TI AUSTROUGARSKJE MONARHIJE I STVARANJA JUGOSLAVENSKE DRŽAVE

Pavle Franjković

Potpuni vojnički slom i političko raspadanje Austrougarske Monarhije, a time i svršetak prvog svjetskog rata, i istovremeno stvaranje mlade jugoslavenske države godine 1918. predstavljaju u najnovijoj historiji naših naroda događaje od izvanrednog značenja. Jer prvi svjetski rat u istoj mjeri koliko spada u našu najnoviju historiju, isto toliko on znači i njen uvod.

»Posmatran sa stanovišta postanka države, prvi svjetski rat je uvod u stvaranje zajedničke jugoslavenske države 1918. Međutim, sa stanovišta njenog razvitka posle 1918, a naročito kad se imaju u vidu ogromne društvene i političke promene koje u njoj nastaju posle 1941, prvi svjetski rat je deo naše najnovije historije...«(1)

Poznato je, naime, da se mlada tek stvorena jugoslavenska država formira poslije prvog svjetskog rata, u vrijeme kada države Evrope ulaze u privredne i društvene krize, koje će iz temelja izvršiti promjene u evropskom i svjetskom kapitalizmu uopće. U ništa boljoj situaciji nije bila ni nova jugoslavenska država. Permanentne unutarnje krize, koje su se tako oštro pojavljivale naročito u prve tri godine njenog postojanja i izražavale oštrom klasnom borbom: nemirima po gradovima i selima koji su svakog dana prijetili da se pretvore u oružane ustanke ugnjetenih narodnih masa, seljaka i radnika, protiv onih koji su umjesto slobodne domovine ravnopravnih naroda, mladu državu Srba, Hrvata i Slovenaca pretvorili u državu nacionalnog ugnjetavanja, političkog bespravlja i socijalne bijede, — morale su se konačno odraziti u svim pojavama života mlade jugoslavenske države, kako u vrijeme njena prvog razvitka, tako i u kasnijem njenom razvitku. Drug Tito je te historijske činjenice ocijenio ovim riječima:

»Pod utjecajem teških posljedica prvog svjetskog rata i pod utjecajem velike oktobarske revolucije rastao je revolucionarni pokret masa, naročito u zemljama, koje su se otrgle ispod austrougarskog ugnjetavanja. To je silno zaplašilo buržoaziju u tim oblastima, i ona je uputila svoje predstavnike u Beograd s molbom da se te oblasti ujedine sa Srbijom i stvori država SHS — Srba, Hrvata i Slovenaca. To je, prema tome, bilo ujedinjenje buržoazije bez obzira na nacionalnost, sa ciljem da se spriječi širenje revolucionarnog pokreta i da se osigura dioba pljačke nad radnim narodima grada i sela. Ništa ne mijenja u toj stvari ni činjenica što je u tim deputacijama bilo i starih idealista, predratnih pobornika jugoslavenske misli, to jest ujedinjenja Južnih Slavena. Ovi su se kasnije na djelu uvjerali, kako su bili zamislili novu državu, Jugoslaviju, kralj Aleksandar i klika oko njega. Žandarske kundake, nacionalno ugnjetavanje i bezdušno izrabljivanje radnog naroda — to je donijelo Aleksandrovo ujedinjenje narodima predratne Jugoslavije.

(1) »Iz historije Jugoslavije 1918-1945«. Zbornik predavanja, upoređi u tome detaljnije: Dr Vasa Čubrilovića »Uvod u istoriju Jugoslavije od 1918. do 1945.« str. 10, izdanje NOLIT, Beograd, 1958.

Ovdje se ne radi da li je trebalo doći do stvaranja nove države, odnosno do ujedinjenja. Ne, do ujedinjenja Južnih slavena je trebalo i moralo doći; to je bila ideja najnaprednijih ljudi u zemljama koje su se nazivale južnoslavenskim. Ali se radilo o tome, na kojim će principima biti zasnovano to ujedinjenje, radilo se o tome da se jedno nacionalno ugnjetavanje ne zamijeni drugim, da se socijalno izrabljivanje radnih ljudi pod Austrougarskom ne zamijeni još gorim socijalnim izrabljivanjem od mlade nezajajzljive buržoazije u novostvorenoj državi. Radilo se o tome da se ostvari vjekovni san naroda koji su se otresli od austrougarskog ugnjetavanja, da budu nacionalno ravnopravni i slobodni u novoj, ujedinjenoj državi. Radilo se o tome da radne mase u novoj državi ne budu prepuštene na milost i nemilost kapitalističkog izrabljivača isto onako kao pod Austrougarskom monarhijom«. (2)

U vezi s time samo po sebi postavlja se pitanje: kako je uopće moglo doći do toga da se u vrijeme kada su gotovo bili sazreli svi uslovi za revoluciju, za svrgavanje tiranije dvora i buržoazije događaji razvijaju sasvim suprotnim smjerom, t. j. učvršćivanju monarhije i tiranije, učvršćivanju vlasti jugoslavenske buržoazije. Odgovor na to pitanje može nam dati niz historijskih činjenica tako karakterističnih baš za razdoblje života mlade jugoslavenske države u vrijeme »ujedinjenja« 1918. godine, a naročito prvih godina života države SHS poslije ujedinjenja.

Prije svega potrebno je istaknuti da već sam akt »ujedinjenja« 1918. godine kako od službene srpske strane, tako i od buržoazije u novooslobođenim zemljama nije shvaćen u pozitivnom smislu, tj. u smislu pravog i potpunog političkog, socijalnog i nacionalnog oslobođenja naroda. Od službene Srbije i »oslobođenje« i »ujedinjenje« i prije 1918. godine, a i poslije izvršenog »ujedinjenja« 1918. u državu SHS bilo je samo sredstvo»... za proširivanje, protezanje srbijanske državne vlasti na pripojene zemlje, koje su se zahvaljujući takvom »oslobodilačkom« metodu nužno pretvarale u usvojene, potlačene pokrajine«. (3) Tu metodu pokazili su srbijanski vlastodršci mnogo prije samog »ujedinjenja« 1918, još za vrijeme balkanskih ratova, kada su uveli »kolonijalno izrabljivački režim u Makedoniji i oslobođenim krajevima stare Srbije, gdje su vršili besprimjerna nasilja i provodili prave pogrome nedužnog stanovništva«. (4)

»Sa jednim čudnim, drskim, nečuvenim urlikom oduševljenja što će se zagrabiti što više kilometara sva je buržoazija gurala diviziju za divizijom na klanice, s radošću propraćala svaku vest o novim hiljadama palih sinova proleterskih i sirotinjskih, s veselošću bacala čitave armije da konačno propadnu u prodiranju kroz krševitu Albaniju..., laka srca satirala hiljade ljudi.. nudila vojsku bugarskim zavojevačima, samo da bi se od njih mogle tražiti i dobiti kompenzacije u Makedoniji!« (5)

Već gore navedene činjenice najplastičnije ukazuju da bi pravilno i potpuno »ujedinjenje«, a time i rješenje svih socijalnih, političkih i nacionalnih pitanja ugrozilo omržnutu, izrabljivačku čaršijsku velikosrpsku hegemonističku buržoaziju. U istoj i još većoj mjeri to vrijedi istaknuti

(2) Josip Broz Tito, Referat na V kongresu KPJ, str. 25-26. izdanje »Kulture«, 1948.

(3) V. Bogdanov, Historijska uloga društvenih klasa u rješavanju južnoslavenskog nacionalnog pitanja, Zagreb 1954, izdanje JAZU, str. 114.

(4) Na istom mjestu, str. 114.

(5) Istorijski arhiv KPJ, tom III, Socijalistički pokret u Srbiji 1900-1919, izd. Ist. odeljenja CK KPJ, Beograd, 1950, str. 249.

i za vladajuću dinastiju Karadorđevića, jer bi puna socijalna, politička i nacionalna ravnopravnost svih naroda Jugoslavije dovela u pitanje sam opstanak dinastije, pa je razumljivo da je i dinastija jedino rješenje »ujedinjenja« gledala iz perspektive svog daljeg opstanka.

U ništa boljem položaju nije bila ni ostala buržoazija van Srbije, a posebno ona na području Hrvatske.

»U kapitalističkom poretku svaka buržoazija koja za osiguranje buržoaske klasne eksploatacije ne raspolaže vlastitom, samostalnom nacionalnom državom, mora da se na ovaj ili onaj način poveže sa postojećom vlašću ma i tuđinske buržoaske države, jer bez tog oslonca ne bi ni sama mogla da se održi kao vladajuća klasa. Zbog toga je vladajuća građanska klasa u Hrvatskoj i do 1918, nemajući svog vlastitog, suverenog državnog aparata, morala da se oslanja na vlast tuđe, austromadžarske buržoaske države, jer je ova na teritoriju Hrvatske predstavljala jedinu organiziranu kapitalističku silu, koja je u krajnjoj liniji, osiguravala i hrvatskoj buržoaziji klasnu eksploataciju radnih slojeva vlastitog naroda.

Godine 1918. ta austromadžarska državna vlast bila se rasula i raspala zajedno s Austro-Ugarskom Monarhijom, nje dakle više u Hrvatskoj nije bilo. Da bi se održala kao vladajuća klasa, hrvatska buržoazija je bila primorana da nađe novog zaštitnika u obliku organizirane kapitalističke državne sile, koja raspolaže vojskom, policijom i čitavim vladavinskim sistemom. Da poslije nestanka austromadžarskoga sama izgradi sebi svoj vlastiti buržoaski državni aparat, — hrvatska građanska klasa nije imala ni snage, ni sposobnosti, ni vremena. Nije joj dakle preostalo ništa drugo, nego da se stavi pod zaštitu srbijanske države, njene dinastije i vojske, i da pod tu srbijansku vlast podvede i Hrvatsku«. (6)

Ako, dakle, gornjim historijskim činjenicama, da bi s njima odgovorili na gore postavljeno pitanje, dodamo da tek stvorena mlada jugoslavenska država u prvim danima svoga života nije još bila ni priznata od saveznika, jer je i pitanje njena priznanja bilo jedno od niza pitanja i problema kapitalističkog potkusurivanja i kapitalističkih planova evropskih sila, a istovremeno se vršila okupacija naših zemalja od Italije, bit će razumljivo zašto se u tom haotičnom stanju uz najsurovije metode srbijanske vlade, vojske, dvora, hrvatske buržoazije, policije i žandara, kao i naslijeđenog starog, austrougarskog državnog aparata, guše svi pokreti narodnih masa, i to u krvi i nezapamćenim terorom, jer su iz temelja ugrožavali tek stvorenu novu državnu vlast buržoazije i monarhije tzv. »ujedinjenjem«. Pored toga stanovništvo nove države bilo je za vrijeme dugog rata proriđeno: bilo da je stradalo i nestalo na ratnim razbojištima širom Evrope — na Karpatima, u Srbiji, na putu kroz albansku golgotu, na italijanskom frontu, ili je pak bilo izloženo uništenju u pozadini od gladi, bolesti, po logorima, zbog deportacije, »iseljavanja« itd. U svakom slučaju rat je iza sebe ostavio teške tragove. Isto tako zamro je čitav privredni život i razvitak zemlje, a time su bili pogođeni i oni krajevi, naročito u Hrvatskoj, koji nisu u vrijeme rata bili izloženi direktnoj ratnoj opasnosti i pustošenju.

»Jugoslavenski krajevi koji su do 29. oktobra 1918. bili u sklopu habsburške monarhije i sami su bili još uveliko ekonomski neujednačeni, jer je nasuprot on-

(6) V. Bogdanov, na istom mjestu, str. 118.

da privredno još zaostaloj Bosni i Hercegovini i Dalmaciji stajala već industrijski jače razvijena Slovenija, te privredno nešto manje razvijena Hrvatska i Slavonija, kao i Vojvodina sa svojim eksfeudalnim veleposjedničkim ostacima, itd. Nasuprot Hrvatskoj kao zemlji veleposjeda i zaostalog sitnog seljaštva, ali sa već izgrađenijom gradskom privredom, stajala je, opet, Dalmacija sa svojim specifičnim agrarnopravnim odnosima kolonatsva ili Bosna i Hercegovina sa svojim još nelikvidiranim beglucima. Na dugoj strani, međutim, bila je privredno zaostala krševita Crna Gora sa svojim ekonomskim specifičnostima brdovitog kraja i nerazvijene gradske privrede istom u njenim začecima, a napose Srbija sa svojim maloagrarnim elementima i gradskom privredom koja je ulazila neposrednije tek u kapitalistički period svog narednog uspona«. (7)

Četiri teške ratne godine završile su novim stradanjima. Vojnici su se vraćali sa istočnog ratišta, iz Rusije. Vijesti i odjeci oktobarske revolucije prodirali su u sve krajeve nove države i sasvim razumljivo da su potpuno upropaštene seljačke i sve ostale radne mase naroda očekivale konačno ostvarenje svojih prava, tim više što je stvorena i »ujedinjena« nova država, »slobodna domovina«, kojom više nije tuđin gospodario. Istovremeno sa stvaranjem nove države, a u situaciji obilježenoj vrlo oštrom klasnom borbom i u situaciji izrazite revolucionarne krize u kojoj su bili gotovo sazreli su svi uslovi za revoluciju, nametala se isto tako vrlo oštro potreba ujedinjavanja partijskog i sindikalnog pokreta proletarijata svih naših zemalja, jer je to bio jedini uslov, da on kao ujedinjena snaga na čelu s Partijom bude u stanju da izvede revoluciju do pobjedonosnog kraja. Međutim, ujedinjenje svih proleterskih partija u jednu revolucionarnu proletersku partiju nije se u tadašnjim historijskim uslovima moglo izvršiti zbog ideološkog rascjepa koji je bio izvršen u nekim partijama netom iza svršetka rata. Pa iako je Partija formalno bila osnovana na Kongresu ujedinjenja u aprilu 1919. godine, proces njena potpunog sjedinjenja ideološkog i organizacionog bio je izvršen tek na Vukovarskom kongresu 1920. Zbog ovog zakašnjenja, a bez jedinstvenog vodstva Partije, razumljivo je da je udružena buržoazija mogla u svoju korist iskoristiti odsustvo jedinstvenog Partijskog rukovodstva, a time postepeno najbrutalnijim metodama, progonima, zatvorima, policijskim i žandarskim, pa i čitavim vojnim ekspedicijama — u krvi ugušiti talas revolucionarnih pokreta narodnih masa za potpunu slobodu, za politička i nacionalna prava, a protiv nasilja izvršenog nad narodima Jugoslavije aktom tzv. »ujedinjenja« 1918. godine. Jer,

»Kobna, za budućnost južnoslovenskih naroda ponajštetnija, pa gotovo i katastrofalna bila je, međutim, primjena tog čaršijskog metoda oslobođenja i ujedinjenja godine 1918. Proširivanjem vlasti srbijanske dinastije i vlade na sve ostale južnoslovenske zemlje srbijanska vladajuća klasa na čelu sa dinastijom pretvorila se u vladajuću, hegemonističku naciju, koja je prvo izbornim prevarama, stranačko-političkim podvalama, a zatim i otvorenim nasiljem, terorom, diktaturom obespravljivala, tlačila i porobljavala sve južnoslovenske narode, izazivajući u njima mržnju protiv takve ugnjetačke nacionalne jugoslavenske države«. (8)

7) Vidi: n. d. »Iz istorije Jugoslavije 1918-1945«, str. 192-193, prof. dr Ferdo Čuli-
nović u radu: Ekonomsko i političko stanje Jugoslavije od 1921. do 1929.

(8) V. Bogdanov, n. d. str. 115.

I pored činjenice da gore navedenim historijskim događajima nismo ni izdaleka dali potpuni odgovor na ranije postavljeno pitanje o sazrelim uslovima za revoluciju, njih je ipak bilo potrebno što iscrpnije iznijeti, jer će nam gore tek dotaknuta pitanja moći dati orijentaciju u analizi i proučavanju glavnog problema ove radnje tj. o revolucionarnom narodnom pokretu u Lici u vrijeme propasti Austrougarske Monarhije i stvaranja nove jugoslavenske države.

Pokret stamovništva Like, tog najsiromašnijeg, kulturno i ekonomski najslabije razvijenog dijela Hrvatske, u vrijeme potpunog političkog, državnog i vojnog sloma habsburške monarhije i istovremenog »ujedinjenja« 1918. u državu Srba, Hrvata i Slovenaca dobio je po svim svojim obilježjima naglo revolucionarni zamah. To je potrebno naročito istaknuti tim više, što je ovaj revolucionarni pokret i na području Like, kao i svi slični pokreti na ostalim područjima države SHS već u svojim prvim oblicima dobio karakter pravog oružanog ustanka naroda protiv nove države, protiv nasilja i terora buržoazije i dvora, policije i žandara, kao i vojnih kaznenih odreda i državnih starih, a ponegdje već novo stvorenih vojnih i civilnih, kao i političkih institucija na ovom području Hrvatske. Naime,

»Sve to vrenje u narodu, svi ti pokreti oko Osamnaeste, nalazeći se dobrim dijelom pod utjecajem boljševičkog zbivanja i lenjinističkih parola — bili su antikapitalistički, komunistički nastrojani, — i njihova puna pobjeda značila bi likvidiranje kapitalističkog sistema u Hrvatskoj, uništenje hrvatske buržoazije kao vladajuće klase. Hrvatska je buržoazija klasa bila dakle neposredno i teško ugrožena tim revolucionarnim pokretima, koji su se, doduše, nalazili tek u začetku i još izbijali stihijski, neorganizirano i nepovezano, ali su šireći se neprestano i jačajući prijetili da pod uvjetima daljeg, slobodnog, nesmetanog razvoja provedu, po ruskom primjeru, protukapitalističku, socijalnu revoluciju, koja bi značila potpuno uništenje buržoaske klasne vladavine«. (9)

Naime, ratne nedaće i s njima sve ostale povezane nesreće koje su pogadale narodne mase Hrvatske, nisu, logično, mogle mimoći ni područje Like. Baš na ovom području te nedaće izbijale su na površinu svom svojom silinom, tim više što je Lika i onako bila pasivna, siromašna. Neimaština, bijeda, gotovo stalno siromaštvo ličkih seljačkih narodnih slojeva prepuštenih prije, a posebno u vrijeme ratnih godina na milost i nemilost ratnim zelenašima, kojekavim »kaputašima«, izrabljivanju crkve i popova, svi ti momenti, te činjenice morale su nakon svršetka prvog svjetskog rata, a u vrijeme stvaranja mlade jugoslavenske države, kada se zemlja pored političkih haotičnih prilika našla isto tako i u posebno teškim privrednim prilikama — zahvatiti svom svojom žestinom i Liku, to najsiromašnije i pasivno područje Hrvatske.

U kojoj su mjeri ne samo tzv. »prevratna« godina 1918, nego i godine prvog razdoblja života nove države bile ispunjene masovnim revolucionarnim pokretima i na području Like, najočitije prikazuju činjenice opisane u originalnim, izvornim dokumentima iz toga vremena, a koje su tadašnji predstavnici tek novo stvorene vlasti upućivali bilo nižim organima u obliku naređenja, bilo pak višim vlastima u obliku izvještaja, telegrama itd. U tim dokumentima svi ti masovni i revolucionarni pokreti dobivali su logično svoje posebne nazive, pa su pojedinci, odnosno

(9) V. Bogdanov, n. d., str. 118-119.

čitavi narodni pokreti nazivani kao: »pljačkaški«, »razbojnički«, koje vode »sumnjivi tipovi« zadojeni »boljševizmom«, a naročito mnoštvo dokumenata najbrutalnijim izrazima napada poznatu i stihijsku pojavu »zelenog kadra« itd. A da bi o tim revolucionarnim pokretima imali što plastičniju, jasniju sliku, ovdje ćemo hronološkim redom dati izvorne navode dokumenata, kako bi nam oni sami najrječitije govorili o činjenicama:

»Kako je općenito poznato, zavladao jest u posljednjim mjesecima potpuna nedisciplina u vojski, tako da su vojni bjegunci svih godišta dolazili nesmetano i sa oružjem kućama... Uza sve zamolbe za pojačanje oružničkih postaja..., ove nisu bile nikako u mogućnosti vojne bjegunce učiniti neškodljivima... Među vojnim bjeguncima bilo je i pogibeljnih individua te takovih, koji su se vraćali iz ruskog zarobljeništva **zadojeni boljševizmom**... (podvukao P. F.)

Događaji koji su pospješili rasap monarhije slijedili su vanrednom brzinom, a da se vojna uprava nije pobrinula da barem donekle uzdrži u momčadi disciplinu... Kad je učinjen prelom na 29/10 o. g. (odnosi se na 1918., P. F.) u Zagrebu, bila je već sva sila oboruženih vojnika..., katastrofa bila je neizbježiva, jer su porobljena i opljačkana bila gotovo sva vojna skladišta u Karlovcu, Ogulinu i Otočcu. Tako zvani »zeleni kadar« ili bolje reći ljudi koji nisu nikada vršili čestito ni svoje vojničko zvanje a tamne prošlosti (!) još prije rata, dobio jest potpunu vlast u ruke i mogao raditi što ga je volja.

Napadaj na kotar Brinje dne 1. o. mj. (misli se 1918, P. F.) bio je bezuvjetno po »zelenom kadru« kao vođama organiziran, jer su istoga dana navalili na Jezerane i na Brinje jedni od strane Kapele, a drugi od strane Otočke... uz urnebesnu vik: »živio zeleni kadar, ...«, »živila naša prava«, itd., navalila je masa na trgovce, a onda na općinske činovnike..., na to je slijedio napadaj na sve dućane... Jednako je bilo u Brinju, Krišpolju i Jezeranama...« (10)

I dalje:

»Vojnici sa oko 800 duša što žena, djece i ljudi, dana 3. studenoga 1918. napali su aprovizaciju i magazine Mice Fadljević, te među žiteljstvo vreće razdijelili...

... da se kod svega toga nije čulo, a niti radilo o kakovoj, a najmanje političkoj pobuni, dokazom je i to, što su pohvatani u općinski zatvor pritvoreni provalnici napisali u zatvoru ovo:

»Dolje kapitaliste«, »dolje Mica (misli se na Micu Fadljević, trgovca i zelenaa, primj. P. F.), »Dolje Došen«, »živila sloboda«... »živila Jugoslavija, živila Hrvatska, živili Srbi, živila sloga...« (11)

Dakle, za pisca gornjega izvještaja, i pored činjenice da se radi o masovnom pokretu vojnika udruženih sa ženama, djecom i ljudima, zatim o podjeli oduzetih vreća ostalom žiteljstvu uz izvikivanje značajnih političkih parola, — za pisca navedenog izvještaja ne radi se o *nikakvoj političkoj pobuni*. (!)

Daljnji primjer:

»... u području ovoga kotara nastao je »pljačkaški« pokret kao i svuda usljed gorčine koja je u narodu stvorena dugim trajanjem rata. Narod je usljed prilika koje su ratom nastale pao u nestašicu hrane, robe uopće, te sveopća

(10) Kotarska oblast u Brinju pod brojem 8560 od 2. studenog 1918. javlja velikom županu županije ličko-krbavske u Gospiću podatke o pokretima masa. Drž. Arhiv, Zagb, dok. 248-I-Pr-1918, 4-1918.

(11) Opć. poglavarstvo Kosinj, broj 5289 od 16. XI 1918. velikom županu Gospić, Drž. Arhiv, Zgb, dok. 248-I-Pr-1918/4-1918.

neprisposodiva skupoća svega, — osiromašio je i svaljivao radi toga krivnju u prvom redu na one, koji su se ratom obogatili. Drugi je razlog što su vojnici, koji su dolazili iz ruskog zarobljeništva uživali se u prilike, koje su u Rusiji vladale i posvema bili zadojeni idejom boljševizma... Da su aprovizacije u Kosinju i Pazarištu opljačkane bit će krivo u prvom redu ogorčenje naroda na samu instituciju aprovizacije, jer se činilo, da su aprovizacije same po sebi neko zlo, te biti će razlog to, što su držali aprovizaciju ljudi, koji su tim putem punili džepove. To drži narod u Kosinju za Micu Fadljević... U Pazarištu pripovijeda se da se je blagajnik Rogić vodeći aprovizaciju obogatio... « (12)

Međutim, istovremeno sa pokretima naroda Like, koji su u prvim »prevratnim« danima imali prvenstveno karakter borbe za kruh, za »goli život«, postepeno se već naziru organizirani sastanci sa zaključcima koji imaju jasne političke poglede, a u čemu se već vidi značajno djelovanje Partije, pa radi potpunijeg uočavanja tih činjenica prepuštamo da nam o tome govore sami izvori.

»Na broj 5124 Pr. prošle nedjelje u Gospiću sazvana socijaldemokratska skupština komunističkog pravca, prošla je uz sudjelovanje pedesetak znatizeljnih ljudi i mirno, izabran je akcioni odbor od sedam lica... « (13)

»Dne 7. o. mj. (t. j. 1919. godine, primj. P. F.), u nedjelju, bila je u Otočcu unaprijed zakazana slava Sokolova iz otočke, gospičke i slunjske župe.

Sve su to župe, u kojima je velik broj protivnika današnjem režimu, pa se je moglo očekivati, da će tom prigodom pasti i poklici u republikanskom smislu. Aranžirala se toga dana i povorka mjestom, kojoj se priključise i neki vojnici tamošnjeg garnizona. Napadno je, naime, da su se svi oficiri tamošnjeg garnizona, unatoč dužnog opreza kod ovakvih proslava, u onom kraju u ovo doba udaljili izvan sjedišta garnizona, te momčad prepustili samoj sebi... Čast mi je o svemu tomu obavijestiti gospodina komandanta time da bi bilo svakako potrebno izviditi raspoloženje oficira otočkog garnizona prema današnjem režimu«. (14)

»Ophodnja... (navode se imena žandara) izvidila je u prisutnosti općinskog upravitelja... da je slika Nj. Vel. Kralja Petra u školskoj zgradi u Donjem Kosinju, a slika Nj. Vis. reg. Aleksandra u školskoj zgradi u Gornjem Kosinju, nožem probodene i nakažnjene... Za prvi slučaj osumnjičen je pučki učitelj Đuro Mravunac, a za drugi slučaj đak Franjo Pleša... , slučaj je prijavljen sudu i oblasti u Perušiću... «. (15)

»Komandant Vrbaske divizije oblasti sa Đ. o. br. 1101 od 1. o. mj. dostavlja: da je na molbu velikog župana Like krbavske komandant 44. pješačkog puka uputio jednu četu u Brinje, szp. od Otočca zbog boljševičkog pokreta.

»Odobrio sam ovo sa napomenom da vodi računa da snage ne rastura... «
Po naredbi Ministra unutrašnjih dela šef odseka, potpis
Akt upućuje Sarajevo zemaljskoj vladi u Zagrebu«. (16)

»U kotaru Brinje nastala je uslijed akcije domaćih komunista, koji su se sa zarade u Americi iz Amerike kućama vratili, među seljaštvom silna nape-

(12) Kotarska oblast u Perušiću broj 9588 od 9. XII 1918. velikom županu u Gospiću. Drž. Arhiv, Zgb, dok. 248-I-Pr-1918/4-1918.

(13) Brzajavka gospodinu povjereniku unutrašnjih poslova Zagreb, Drž. Arhiv, dok. 6-14/175-4788-10931/11159-Pr-1919.

(14) Predsjedništvo vlade Zgb. komandantu IV arm. oblasti Zagreb, Drž. Arhiv, Zgr, dok. 6-14/2941-175-1919, br. 3542 Pr.

(15) Kom. IV žand. brigade Komandi Zagreb, Drž. Arhiv, Zgb, dok. 6-14/3878-1919,

(16) Drž. Arhiv, Zgb, dok. 6-14/1376-1920.

tost, koja bi mogla dovesti do raznih nedjela... Vojničku pomoćnicu za kotar Udbinu zatražio sam u Gospiću, jer postoji temeljitija sumnja da bi se mogli... 3. svibnja 1920. na Udbini dogoditi nemiri i pljačka... jer su sve stanice (žandarmerijske, P. F.) u onim mjestima, gdje je komunistički pokret zadobio većega maha, morale biti pojačane...» (17)

Uporedo sa gore citiranim izvornim dokumentom o nastalim prilikama u Brinju, kojega veliki župan šalje predsjedničkom uredu zemaljske vlade u Zagrebu, istovremeno kotarska oblast u Brinju obavještava detaljnijim izvještajem županiju u Gospiću o prilikama u Brinju. U ovom izvještaju se doslovce navodi:

»Dana 23. travnja izdan je nalog općinskim poglavarstvima da od 30. travnja do dalje naredbe sve gostione imaju biti zatvorene, te da u sporazumu sa kraljevskim oružničkim postajama pripaze na sve osobe koje su im sumnjive, što rade i kamo se kreću. Strane osobe imaju se ovoj oblasti predati. Ujedno je zamoljeno od pukovske okružne komande u Otočcu naboja i 25 vojničkih pušaka... no za slučaj potrebe da je vojska pripremna doći u kotar Brinje..., za 29. travanj pozvani su najugledniji žitelji da referiraju i iznijeli su, da su neki žitelji sumnjivi, jer se sastaju i dogovaraju, a neki su i u Zagreb išli, zatim je iznešeno, da su... Ivan Fumić i Ivan Lasić iz Letinca... pred crkvom narodu govorili o boljševizmu i komunizmu i da je Fumić govorio, da će se na 1. maj sa svih strana pucati... U kući Pavla Jelića iz Crnca kojeg sam u zatvoru držao do 5. svibnja pronađeno je 8 knjiga komunističkih i socijalističkih, a kod drugih nepovlasnog oružja... Isto tako ustanovljeno je da su agitatori komunizma većinom amerikanci kao i mlađi obrtnici u ovom kotaru.« (18)

Iz već gore citiranog niza izvornih dokumenata vidi se da u širokim slojevima pučanstva Like postoji stalno latentno stanje nezadovoljstva, koje se ne može objašnjavati samo i isključivo teškim privrednim stanjem i potpunim siromaštvom na tom području nastalim zbog ratnih nedaća. Potrebno je stoga upozoriti i na druge činjenice, koje su ovo nezadovoljstvo uveliko povećavale iz dana u dan raznim administrativnim mjerama nove državne vlasti, koja je željela što prije učvrstiti svoj buržoaski poredak. Tu, prije svega, treba istaknuti žigosanje novca, zatim služenje u novoj vojsci svih onih koji su već proveli tolike godine u ratu, hapšenje rođaka onih koji se vojnim pozivima nisu odazivali, neisplačivanje redovitih prinadležnosti državnim službenicima i vojnicima, što je samo po sebi u narodnim masama bilo objašnjavano kao nesolidnost nove državne uprave. Kraj ovih stalnih pojava dolazi i do žigosanja konja prema srbijanskim propisima o ustrojstvu vojske. Ove mjere, koje su u prečanskim krajevima bile nepoznate, još više su unijele strah u narod, tim više što je uz žigosanje konja vršen i popis stoke. Uz sve ove pojave razne političke prevare i demagoška nastupanja pojedinih političara, koji su iskorištavali sve moguće prilike za osiguravanje svojih političkih pozicija, stvaraju još veću zabunu među ličkim narodnim masama, koje sve više već u tim danima neposredno nakon nacionalnog »ujedinjenja« osjećaju da sva ta politička naklapanja imaju jedinstven cilj: ponovno socijalno, ekonomsko i nacionalno izrabljivanje, koje se sve više očitovalo i kretalo u pravcu konsolidiranja

(17) Drž. Arhiv, Zgb. dok. 6-14/1376-1920.

(18) Predsjedništvo kotarske oblasti u Brinju velikom županu u Gospiću, Drž. Arhiv, Zgb. dok. 6-14/1376-1920.

buržoaskog državnog poretka, zavođenju krutog centralističkog sistema sa izrazitim aspiracijama velikosrpske hegemonističke politike.

U takvim prilikama u narodnim masama sve snažnije dolazi do izražaja dosljedna borba za pravu demokraciju, za poboljšanje i ekonomskog i socijalnog i nacionalnog položaja narodnih masa koju sprovodi radnička klasa na čelu s Partijom, naročito poslije Vukovarskog kongresa 1920. g. Sasvim je razumljivo da i na području Like nije ostala bez posljedica jedna od najpoznatijih akcija čitavog jugoslavenskog proletarijata, generalni štrajk od 21. jula 1919. godine. Tu je naročito došla do izražaja masovna akcija i protest zbog progona, terora koji je sprovodila buržoazija nad radnim ljudima cijele zemlje, a naročito protiv komunista. Isto tako, kao što će se vidjeti naknadno iz izvornih dokumenata, narodne mase Like nisu u tim danima ostale skrštenih ruku ni onda kada je trebalo protestima odgovoriti zbog imperijalističkih presizanja Italije na naš nacionalni teritorij. Isto tako ni događaji vezani uz općinske i parlamentarne izbore nisu ostali bez značajnih akcija na području Like, gdje su komunistički kandidati izvojevali značajne pobjede, a te činjenice u svakom slučaju i na ovom području ukazuju na stvarnu snagu Partije, na njen ugled u narodnim masama Like, kao i podršku naroda koju je davao svojim predstavnicima na izborima, u općinskim vijećima itd. Međutim, prepustimo da nam o tome govore najplastičnije sami izvorni dokumenti:

»Savezno ovdašnjem izvještaju od 17. ožujka 1920... ne opaža se nikakav boljševički antidržavni pokret. Jedino su izvjestili povjereništvo kraljevskog redarstva u Senju 8. ožujka 1920... da su se u Senju organizirali radnici kao podružnica radničkog saveza u Zagrebu... i da u toj organizaciji ima 100 radnika i da će se njihov popis predložiti naknadno...

Predsjedništvo kotarske oblasti u Otočcu javlja, da se je u Sincu razvio komunistički pokret, no ovo nije kod toga podnijelo nikakova popisa komunističkih. (19)

»... izvješćuje se, da u Gospiću nema ni Rusa, a niti toliko radnika, da bi se moglo govoriti o napretku komunizma u Gospiću, što dokazuje činjenica, da su unatoč žestoke političke borbe između demokratske stranke i hrvatske zajednice bila prigodom izbora u općinsko zastupstvo za upravnu općinu Gospić izabrana 2 komunista i to građevinski poduzetnik Šuster i soboslikar Osterman, koji su vođe gospićkih komunista. Komuniste u Gospiću nisu opasni (!) kao što ruski boljševici niti je sam komunizam po Gospić opasan, ali se ipak prate svi događaji, koji su sa komunističkom pojavom u vezi...«. (20)

»... na tamostrani nalog od 22. marta 1920. broj 5013 Pr. u stvari napredovanja komunističkih organizacija u ovdašnjem području, čast mi je savezno sa mojim izvješćem od 17. travnja 1920. broj 2674, v. ž... izvjestiti, da osim u Senju i Gospiću postoji glasom izvješća predstojništva kotarske oblasti u Otočcu... komunistička organizacija još i u općini Sinac, koja potonja organizacija broji oko 1.500 članova.

Za sada se nigdje u županiji ličko-krbavskoj ne opaža daljnje širenje komunističkog pokreta«. (21)

(19) Veliki župan Gospić predsjedničkom uredu zemaljske vlade Zgb, Drž. Arhivi Zgb, dok. 6-14/1351-1920. broj 5767 Pr.

(20) Predsjedništvo kotarske oblasti u Gospiću velikom županu Gospić, Drž. Arhiv Zgb, dok. 6-14/1351-1920. broj 1253 Pr.

(21) Na istom dokumentu kao pod (20) veliki župan Gospić javlja predjedništvu zem. vlade u Zagrebu. Drž. Arhiv, Zgb, n. dok.

»Izvjješuje se da u području ove županije nije tokom ovoga mjeseca zapažen nikakvi boljševički niti protudržavni pokret... tek je dužnost ovog povjereništva svratiti pažnju Vašeg gospodstva na jednu pojavu, koja može s vremenom postati podesnim sredstvom za širenje boljševičkog, a eventualno i protudržavnog pokreta.

Opaza se naime veliko nezadovoljstvo otkako su cijene kruhu odnosno brašnu počele iznova skakati, unatoč toga, što je inauguirana obilna žetva žitarica. Nezadovoljstvo ovo ne zamjećuje se samo među radništvom i nižom klasom(!) već i inteligentnijim slojevima, a naročito činovništvom.

Krivnju radi toga bacaju u prvom redu na mjerodavne faktore, koji nisu u stanju tome na put stati. Svakako bi trebalo ovoj pojavi posvetiti osobitu pažnju..., a to rađa nezadovoljstvom i stvara podesno tlo za širenje revolucionarnog pokreta i razvratnih ideja... Na neraspoloženje pučanstva djeluje znatno i blizina okupiranih otoka, na kojima se u aprovizaciji po Talijanima dijeli pučanstvu bijelo brašno po 3 krune po kilogramu..., da se takvom neraspoloženju stane na put bilo bi uputno da se u aprovizacijama ovoga kraja isходи dobava brašna uz iznimne cijene, jer u protivnom slučaju naći će dušmani naše zemlje plodno tlo za širenje protudržavnog i boljševičkog pokreta«. (22)

Citirani dokument u produženju ukazuje slijedeće:

»Čast mi je dostaviti na znanje prednji izvještaj..., valjalo bi sličnim sredstvima poraditi da se kod ministarstva ishrane i obnove zemlje isходи nabava jeftinijeg brašna, koje bi se pučanstvu izdijelilo makar u malim količinama... Svakako je tu potrebna hitna akcija već obzirom na rastuće komunističko raspoloženje, kome se naročito sada pred izbore (!) ne bi smjelo pustiti maha...« (23)

Posebno istaknuta perfidnost u ovom dokumentu:«... makar u malim količinama...«, i«... naročito sada pred izbore...«, daje najbolju sliku kakvim se metodama služe vlastodršci.

»Kako je u nedjeljnom izvještaju navedeno počela je u čitavoj općini Sinac djelovati organizacija Socijalistička radnička partija Jugoslavije (komunista), pa se u tu stranačku organizaciju žiteljstvo listom upisuje, a početi će se i u susjednim općinama u prvom redu među katoličkim živiljem.

Posebним izvješćem izvješćeno je, da žitelji općine Sinac nijesu se odazvali vojnoj stavnji određenoj 8. i 9. o. mjeseca, te da će biti na njihov trošak određena nova stavnja, a biti će ovih dana po vojnoj oblasti ispitano, što je razlog da se žitelji stavnji odazvali nisu.

Tim izvidima prisustvovat će djelomično i potpisani, pa će se moći stvoriti jasnu sliku zašto uspijevaju komunisti i zašto se nisu žitelji iz Sinca vojnoj stavnji odazvali, kao i to da li su ove pojave u uzročnoj vezi.

Već sada može se kazati da komuniste napreduju iz razloga koji su općenito poznati: ratno stanje, siromaštvo, nepouzdanje i nepovjerenje u gospodu i kaputaše, nezadovoljstvo u socijalnom i političko nacionalnom pogledu, pa narod rađe vjeruje svakom onom tko mu obećaje brda i doline (!).

S tim neraspoloženjem vođe komunista računaju i postizavaju uspjehe u prikupljanju pristaša. U ovom poslu pomažu ih domaći ljudi, jer nema gotovo kuće u Lici, a da nije bila iz nje koja muška glava ili u Rusiji ili Italiji (u ropstvu) ili u Americi (na poslu), pa došavši ovi potonji kući..., nemaju drugog posla nego od kuće do kuće šireći komunizam i komunističke ideje. Ne bi bilo zгорега da vođe naroda političari i nepolitičari naročito od hrvatske za-

(22) Veliki župan u Gospiću predsjedništvu zemaljske vlade u Zagrebu. Drž. Arhiv, Zgb. dok. 6-14/1351-1920. broj 15066 Pr.

(23) Na istom mjestu.

jednice zađu u narod pa da na pouzdaničkim sastancima... ometu komuniste, povrate narodu vjeru... u novu državu...«. (24)

»Rezultat ovakvog stanja... i žalibože sve odredbe izdane u svrhu javne sigurnosti krše se ponajviše od samog razularenog oružništva i vojničtva, koje je ovdje smješteno... tjeraju sputani narod na sud, pa je razumljivo stoga, da može svaki čas doći do konflikta s takvim oružništvom i vojničtvom... i da se pravodobno zlu izbjegne, predlaže se, da se u najkraćem roku izvedu potrebne mjere, jer se t. zv. demokratizam i boljševizam žalibože podudaraju po shvaćanju kod ovdašnjih dobrovoljaca, t. j. da su kaputaši svemu krivi, a pogotovo ne ispunjenju njihovih obećanja...«. (25)

Svi gore iznijeti izvorni dokumenti, a time i njihove činjenice, najuvjerljivije nam govore o jednom snažnom, socijalnom gibanju u narodnim masama Like koje je imalo sve karakteristike snažnog revolucionarnog pokreta. Svi navodi tim su uvjerljiviji, jer su plod činjeničkog stanja, koje su opisali povjerljivi ljudi samog sistema, nove državne uprave i administracije stvorene nakon »ujedinjenja« i na području Like. Ali nas, međutim, ove historijske činjenice upućuju i na drugo zaključivanje. Naime, da je revolucionarni narodni pokret u Lici u vrijeme stvaranja nove jugoslavenske države nakon »ujedinjenja« logična posljedica sličnih pokreta u ostalim dijelovima nevostvorene države, i da je već tada težio i u sebi nosio klicu za uspostavljanjem potpunog socijalističkog društvenog i političkog poretka u našoj zemlji. To je tim razumljivije što su se već tada u svim ekonomskim, socijalnim, nacionalnim i političkim težnjama narodnih masa Like, u njihovim zahtjevima, slivale najrevolucionarnije težnje, a u kojima su težnjama naročitu ulogu odigrale ideje oktobarske socijalističke revolucije. Te narodne i revolucionarne težnje naroda dolaze posebno do izražaja u momentima kada je narodu bilo omogućeno da pristupi glasanju i izboru svojih predstavnika, od kojih je narod jedino i očekivao takva svoja ostvarenja. Zato je i razumljivo da su izborni rezultati po nizu općina u Lici pokazivali veliki uspjeh komunističkih kandidata. Ali je isto tako razumljivo i to zbog čega je tadašnja vlast poništavala pravilne izborne rezultate. Bojala se rastuće revolucionarne snage, a konačno opće je poznata činjenica da je sistem vlasti stare jugoslavenske države i bio izgrađen na raznim prevarama, među kojima su izborne prevare sačinjavale jednu od značajnih karakteristika vladajućeg sistema.

»Rezultat općinskih izbora u Jezeranama: Hrvatska pučka stranka 14 mandata, Hrvatska zajednica 1 mandant, komunisti 9 mandata...«. (26)

»... u općini Sinac provedeni su izbori protupropisno i bit će novi izbori određeni. U tom nevaljalom izboru komunisti su dobili sve mandate (sic!)...«. (27)

(24) Predstojništvo kotarske oblasti u Otočcu velikom županu Gospić. Drž. Arhiv, Zgb. dok. 6-14/54-1920 broj 5133 Pr.

(25) Predstojništvo kot. oblasti u Gračacu zem. vladi u Zagrebu. Drž. Arhiv, Zgb, dok. 6-14/54-1920, broj 7612 Pr.

(26) Brzozavka iz Brinja predsjedništvu zem. vlade u Zagrebu. Drž. Arhiv, Zgb. dok. 6-14/10096 broj 4984 Pr.

(27) Iz izvještaja kot. oblasti Otočac predsjedništvu vlade Zgb. Drž. Arhiv, Zgb, dok. 6-14/10096, br. 6543 Pr.

»... novoizabrani odbor općine u Jablancu uskratio položenje propisane prisege, o tome će se podnijeti izvadak iz zapisnika...«. (28)

Svakako vrijedno je uz niz već navedenih izvornih dokumenata iz toga vremena posebno istaknuti »Izvadak iz zapisnika sjednice nekonstituiranog općinskog zastupstva« kraljevske kotarske oblasti u Perušiću, općinskog poglavarstva Perušić iz mjeseca svibnja 1920. godine, koji doslovce glasi:

»... g. kotarski predstojnik Josip Glavan prisutno-novo izabrane odbornike pozdravio i istaknuo vrlo potrebne zaključke koje ima općinski odbor stvoriti javnom i privatnom interesu obzirom da općinski odbor ne funkcionira već više vremena i obzirom na neobične prilike u kojima živimo, te da su došli u položaj da preuzmu upravu općine u svoju ruku ali da su dužni prije prelaza na dnevni red u smislu § 13 naredbe o izboru općinskih odbora našto ih navedeni predstojnik pozove da polože zakletvu, nu od 24 odbornika izjavili su, da su spremni zakletvu položiti Jovo Javorina i Mojsija Petrić dočim ostali odbornici izjavili su po odborniku Luki Markoviću da su voljni položiti zakletvu no samo uz ogradu poput nekih drugih općina (!) Nato budu pozvani Jovo Javorina i Mojsija Petrić da polože zakletvu što bude i učinjeno... (slijedi dalje tekst zakletve, primj. P. F.) ..

... nato je kotarski predstojnik ostalima razložio da u zakonu nije predviđena ogradna glede položenja zakletve te kao takova da ne može doći u zapisnik i uzima se da su uskratili zakletvu uslijed česa će u smislu § 14 banske naredbe od 23/11 1919 broj 12623 PR izdati odluku uz pravo utoka na kraljevsku županijsku oblast i na kraljevsku zemaljsku vladu kojom da se odlukom rješavaju dužnosti općinskih odbornika.

Nato dalje je upozorio odbornike da se usljed gore navedenoga naime položenja zakletve uz ogradu ne može ići na dnevni red i da ne mogu učestvovati na daljnjim sjednicama.

Općinski odbornici primaju to do znanja ali jednodušno zahtjevaju da se ta ogradna uvede u zapisnik da može viša oblast povodom utoka proti odlukama razrješenja dužnosti općinskih odbornika prosuditi znati sadržaj iste i prema tomu rješavati. Ta ogradna glasi:

DEKLARACIJA

općinskih vijećnika u Perušiću dana 3. svibnja 1920 povodom polaganja prisege:

Izjavljujući se principijelno nepomirljivim (sic!) protivnicima monarhističkog državnog ustrojstva pripominjemo da smatramo jedino opću Jugoslaviju, ustavotvornu skupštinu (»konstituantu«) kompetentnom da rješava pitanje ustrojstva naše države pa podjedno ovime prosvjedujuemo protiv protizakonitosti odredbe § 10 naredbe broj 1/11 1919 kojom nam se nalaže prisega monarhu o kome kao ni o definitivnom državnim ustrojstvu još nije meritorno rješavao gore označeni kompetentni forum.

Ne smatrajući to nikakovim preudicom našem republikanskom (!) načelnom zahtjevu sa uređenjem jugoslavenske **socijalističke sovjetske republike** (podvukao P. F.) priznajemo u današnjim prilikama silu realnih odnosa, te u interesu **proletarijata** (podvukao P. F.) i njegove borbe koja bi nam u protivnom

(28) Brzozavka iz Gospića predsjedništvu zem. vlade Zagreb. Drž. Arhiv, Zgb. dok 6-14/54-1940, broj 12682 Pr.

slučaju u općinama gradskim i seoskim bila onemogućena udovoljavamo § 10 podjedno prosvjedujući protiv njega i ne priznavajući mu zakonske moći kličemo »ŽIVILA JUGOSLAVENSKA SOCIJALISTIČKA SOVJETSKA REPUBLIKA!«²⁹

Na temelju naprijed izloženih historijskih činjenica vezanih za revolucionarni narodni pokret u Lici potrebno je istaknuti, kao što je to i onako vidljivo iz prednjeg izlaganja, da ovaj pokret narodnih masa Like ne možemo proučavati izolirano, odvojeno od općih i posebnih historijskih zbivanja van Like. I pored činjenice da ovaj revolucionarni pokret naroda na području Like u vrijeme sloma monarhije i stvaranja države SHS ima izvjesnih svojih specifičnosti s obzirom na specifične prilike koje su vladale na tom području, ipak revolucionarni pokret u Lici već po dosada istraženim i proučenim historijskim činjenicama zaslužuje svoje određeno mjesto u isto takvim općejugoslavenskim revolucionarnim pokretima toga vremena.

To, prije svega, potvrđuje postojanje konkretnih organizacionih i akcionih snaga, odnosa i veza, koje su kao snažna revolucionarna snaga djelovale na području Like, u narodu, i koje su svojim revolucionarnim zahvatima u vremenu od 1918. do 1920. prisiljavale buržoaziju i njenu vlast na zabrinutost, na protuakcije, a time je ovaj pokret dobio i svoju određenu historijsku vrijednost. Osim toga historijsku vrijednost revolucionarnog narodnog pokreta u Lici potvrđuje istovetnost i zajednička borba hrvatskog i srpskog naroda Like, koji je od događaja 1918. godine, sloma Austro-ugarske Monarhije, stvaranja nove države, i akta «ujedinjenja», očekivao ostvarenje potpune nacionalne slobode, nestajanje ostataka rop-ske prošlosti, sticanje političkih prava, i uslove za bolji i čovječniji život na svojoj i onako škrtog i siromašnoj zemlji.

Kako je ovaj pokret po svojoj historijskoj vrijednosti predstavljao u to vrijeme, u ličkim, hrvatskim, općejugoslavenskim i revolucionarnim razmjerima, doprinos jednom velikom socijalnom gibanju i vrenju koje je iz temelja ugrožavalo pozicije tadašnje buržoazije i njene vladavine, iako je bio svim mogućim nasiljima, terorom, prevarama ugušen, ovaj revolucionarni pokret naroda Like u tadašnjim historijskim uslovima predstavljao je važnu etapu ka ostvarenju socijalnih, političkih i nacionalnih prava probuđenih i ugnjetavanih narodnih masa Like.

Zusammenfassung

Revolutionäre Volksbewegung in der Lika zur Zeit des Verfalls der Osterreich — ungarischen Monarchie und der Schaffung des jugoslawischen Reiches.

Die Entstehung eines jungen jugoslawischen Staates nach dem vollständigen staatlichen und militärischen Verfall der einstigen Osterreich-ungarischen Monarchie im Jahre 1918 bedeutete gleichzeitig ein wiederholtes Auftreten der Volks-

(29) Detaljnije o tome: Drž. Arhiv, Zgb, dok. IV-5 NOZV 29089/1918, 18561/1920, 19595-1920

massen auf allen Gebieten ihres Lebens. Das bedeutete gerade so das Hervorheben radikaler und revolutionärer Forderungen der Volksmassen im politischen, ökonomischen und nationalen Leben der Massen unter dem Einfluss des Erworbenen der grossen Oktober Revolution.

Aber erschaffen und entstanden auf verwesten Grundpfeilern und unter dem Schutz der Monarchie und der reaktionären Bourgeoisie musste das Königreich der Serben, Kroaten und Slowenen, schon in den ersten Jahren seines Lebens (1918-1920) unterminiert werden von den schwersten inneren Gegensätzen und immerwährenden politischen Krisen. So hat sich dieser Staat in ein reaktionäres monarchistisches staatliches Machgebilde umgewandelt in ein Gefängnis aller jugoslawischen Völker.

Der Autor hat alle einführende Einzelheiten seiner Arbeit nach schon formulierten geschichtlichen Ereignissen notiert, auch die Begutachtung von Seiten Titos wurde hervorgehoben — gegeben im Referat des V Kongresses KPJ im Jahre 1948. Die Quellen des geschichtlichen Materials sind im Staats Archiv in Zagreb bewahrt. Das sind die Anhaltspunkte nach denen der Autor die Bearbeitung der massenhaften revolutionären Volksbewegung in der Lika unternimmt. Er bediente sich dabei der reichen schon vorhandenen Quellen. Er beschränkt die Abhandlung nur auf die Urkunden von der Zeit (1918-1920). Der Autor zeigt ganz besonders auf jene Urkunden hin, aus denen man ersehen kann, dass die Volksbewegung in der Lika neben ihrer Eigenartigkeit und den einzigartigen Verhältnissen in denen sich das Volk der Lika zur Zeit des Umsturzes im Jahre 1918 befunden hat, — sowie auch nach der Befreiung und Vereinigung in den Staat SHS, dass diese Volksbewegung einen bestimmten und tonangebenden Platz in allen ähnlichen allgemeinen jugoslawischen revolutionären Begehungen auch in den übrigen Gebieten des einstigen Königreiches zu verzeichnen hatte.

Zu so einer Folgerung und Schaffung so einer geschichtlichen Behauptung kommt man wegen der Tatsache, dass wirklich konkrete, organisierte und tatkräftige Mächte vorhanden waren, die dann zu einem bestimmten Verhalten und Bündnissen führten, die dann als mächtige revolutionäre Kräfte auf dem Gebiet der Lika unter der Volksmassen tätig waren.

Diese Kräfte haben mit ihren revolutionären Operationen die staatlichen Behörden der damaligen reaktionären Bourgeoisie und monarchistischen Regierung und Regime so erschüttert, dass die Behörden die unmenschlichsten Mittel unternahmen um diese revolutionäre Bewegung in der Lika zu unterdrücken.

Mit anderen Worten gesagt, muss man hervorheben, dass diese revolutionäre Bewegung schon zur erwähnten Zeit die erste Etappe für den Kampf der Volksmassen vorgestellt hat; zur Verwirklichung grosser Ideale, zur Verwirklichung einer vollkommenen und denernden Freiheit, einer Verwirklichung politischer und nationaler Rechte, welche das Volk der Lika zusammen mit den übrigen Völkern Jugoslawiens erst zur Zeit des grossen Befreiungskrieges klichung einer vollkommenen und dauernden Freiheit, einer Verwirklichung und Volksrevolution 1941 — 1945 unter der Führung KPJ verwirklichen wird.